

Varför Paris men inte Prag? Om namn i SAOL 14

Emma Sköldberg & Lena Wenner

Abstract: This article reports on a study of the inclusion of names in the latest edition of The Swedish Academy Glossary (SAOL 14). We begin by presenting the principles for including names in Swedish monolingual dictionaries in general. We then discuss the names included in SAOL 14, based on those from previous editions, emails from dictionary users regarding the names, and the results of an online survey on the topic. Finally, we address the question of how the editors could approach this subset of headwords in the next edition of the glossary.

Keywords: lexicography, names, Swedish Academy Glossary, SAOL, headwords

1. Inledning

I den senaste upplagan av *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 14, det vill säga upplaga nummer 14 från 2015) finns det betydligt fler namn bland uppslagsorden än i tidigare upplagor. Exempel på sådana

Emma Sköldberg (University of Gothenburg) & Lena Wenner (Institute for Language and Folklore, Gothenburg). Why Paris but not Prague? On names in SAOL 14.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons 4.0 International licence (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

uppslagsord är personnamnet *Kopernikus*, ortnamnet *Borås* samt *Knesset*, som kan räknas till kategorin ”övriga namn”. Innehållet i de tre SAOL-artiklar som rör dessa uppslagsord och som är publicerade i den tryckta versionen av ordlistan, återges i exempel 1–3:

- 1) **Kopernikus** [koper'nik-] namn • en polsk astronom och fysiker
- 2) **Borås** [borå's] namn • en svensk stad
- 3) **Knesset** [knes'et] namn • det israeliska parlamentet

Som synes inkluderar artiklarna, som är nya i förhållande till upplagan från 2006, själva uppslagsordet (inklusive ordledsmarkörer) samt upplysningar om hur orden uttalas, vilken ordklass de tillhör liksom kortfattade betydelsebeskrivningar. Studier har visat att användare inte sällan söker på namn i allmänspråkliga ordböcker, men utan att få träff på dessa namn (se t.ex. Hult 2008:250–251; Nygaard & Fjeld 2008, Trap-Jensen & Lorentzen 2017:110; Bäckerud et al. 2020:96). Den nyinlagda informationen i SAOL 14 om olika slags namn kan därmed fylla en tidigare informationslucka.

De namn som har införlivats i SAOL 14:s förteckning över uppslagsord har emellertid väckt en del negativa reaktioner bland ordboksanvändarna och ordlisteredaktionen har fått mejl där det bland annat uttryckts kritik mot urvalet.¹ Som exempel kan följande frågeställningar i ett användar mejl (från februari 2021) nämnas:

Varför står Paris, Rom, Florens, Wien och Berlin i SAOL men inte London, Madrid, Bryssel och Prag? Och varför står Åmål men inte Säffle, Trollhättan men inte Uddevalla? Slantsinglas i redaktionen om varje ortnamn?

¹ Vad gäller författarnas kopplingar till SAOL och dess olika upplagor kan konstateras att Emma Sköldberg var lexikograf i redaktionen för SAOL 13 (2006). Hon arbetar även i den redaktion som utarbetar SAOL 15. Lena Wenner har i egenskap av dialektforskare varit involverad i SAOL 14 (2015) i det att hon granskat behandlingen av dialektala ord i verket.

De användare som hör av sig till ordboksredaktörer har en tendens att påpeka påträffade fel eller ställa frågor om oklarheter i ordboken, och det kan diskuteras hur representativa de personer som skrivit och klagat på namnen i SAOL 14 är för användarskaran som helhet. Kanske är en majoritet av användarna nöjda med de nya uppslagsorden. För att få ökade kunskaper om ämnet – och detta inte minst med tanke på kommande upplagor av ordlistan – har vi i denna artikel för avsikt att fördjupa oss i och diskutera innehållet i SAOL 14 ur ett namnperspektiv.

I det följande redogör vi kortfattat för de generella, redaktionella, principer som gäller för behandlingen av namn i svenska enspråkiga ordböcker över lag. Därefter presenteras SAOL i korta ordalag. I anslutning till detta behandlas också i korthet namnbeståndet i SAOL:s förteckningar med uppslagsord genom tiderna. Därpå diskuterar vi några av de mejl som kommit in till SAOL 14-redaktionen och som rör just namnen i den senaste upplagan av verket. Vi redogör också för resultaten av en webbenkät kring det aktuella ämnet. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion.

Målet med artikeln är först och främst att bidra till ökade kunskaper om namnens roll inom svensk lexikografi i allmänhet och i SAOL i synnerhet. Dessutom vill vi lyfta fram SAOL-användarnas uppfattning i just denna fråga. Användarundersökningarna av SAOL är hittills försvinnande få till antalet (se dock Holmer et al. 2015 som redogör för en användarundersökning av appversionen av SAOL 13).

2. Om förekomsten av namn i allmänspråkliga ordböcker

Svensén (2004:91) konstaterar att det finns få namn bland uppslagsorden i svenska enspråkiga ordböcker. En mindre undersökning av Trap-Jensen & Lorentzen (2017) visar att det förhåller sig på liknande sätt i allmänspråkliga ordböcker över andra nordiska språk. Namn behandlas istället i olika slags specialordböcker. Exempel på ett svenskt namnlexikon är *Förnamn i Sverige* (2004), som förser ordboksanvän-

darna med uppgifter om förnamnens ursprung, ålder, betydelse och frekvens. Ett annat exempel är *Svenskt ortnamnslexikon* (2016), som behandlar över 6 000 olika namn på bland annat städer, kommuner, sjöar och berg i Sverige. (Se Seibecke 1990 för ytterligare typer av namnordböcker, t.ex. sådana som förtecknar pseudonymer, fiktionnymer och namn på husdjur.)

Sköldberg (2020) visar emellertid att vissa namn behandlas i några enspråkiga svenska verk. Hon har undersökt de sex ordböckerna *Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok* (2006), *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO, 2009), *Bonniers svenska ordbok* (10:e uppl. 2010), *Lexins svenska lexikon* (4:e uppl. 2011), *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 14, 2015) samt *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB 1898–).

Hennes undersökning visar att SAOL 14 mycket riktigt inkluderar namn bland uppslagsorden och detsamma gör *Lexins svenska lexikon*. De övriga fyra verken saknar namn bland uppslagsorden. I förteckningen med uppslagsord i *Lexins svenska lexikon*, som i första hand vänder sig till inlärare på lägre nivåer, finns exempelvis *CSN* (*Centrala studiestödsnämnden*) och skidtävlingen *Vasaloppet*. Lexinredaktionen har alltså valt att ta med namn på bland annat myndigheter som användarna kan komma i kontakt med i sin vardag och som de kan behöva få förklarade (se vidare Hult 2016 om *Lexins svenska lexikon*).

Det finns också andra skäl till att, såsom Lexin och SAOL 14, inkludera namn i förteckningen med uppslagsord. Precis som andra typer av ord kan namn vålla problem på uttryckssidan. Man kan som skribent exempelvis vara osäker på stavningen när det gäller vissa ortnamn, som *Azerbajdzjan* och *Kirgizistan*. Vidare kan man vilja ha upplysningar om hur ett visst namn uttalas. Enligt SAOL uttalas namnet *Schweiz* [ˈʃveɪʃ], och det kan betraktas som en rekommendation, men så är det långt ifrån alla som uttalar landsbeteckningen. Alternativa uttal av detta landsnamn betraktas dock av många som felaktigt.

Enligt Sköldberg (2020) kan också namnens morfologiska egenskaper vara oförutsägbara och därför behöva explicitgöras. För en inlärare kan det tyckas ologiskt att vissa landsbeteckningar (som

Elfenbenskusten) har bestämd form medan andra landsbeteckningar (som *Estland*) är i obestämd form. Någonting som också kan tyckas oförutsägbart är att namn på just hav, sjöar, vattendrag med mera uppträder i bestämd form (exempelvis *Medelhavet*, *Indiska oceanen*, *Bottenviken* och *Dalälven*). Namnens etymologi kan även intressera användare, som exempelvis undrar hur landsnamnet *Sverige* har uppstått (jfr Trap-Jensen & Lorentzen 2017:110; se även Hult 2016:35–36).

Värt att notera är att det som sagts ovan om en relativ avsaknad av namn i lexikografiska verk, enkom gäller för enspråkiga svenska ordböcker. Intressant nog har namn en annan status i allmänspråkliga ordböcker över andra språk, exempelvis engelska och franska (se t.ex. Atkins & Rundell 2008:187–189). I exempelvis inlärningsordboken *Longman Dictionary of Contemporary English* (2009) finner användarna betydligt fler uppslagsord som utgör namn och som är av olika slag, exempelvis *Capri*, *Warsaw*, *Volkswagen* och *Maradona*, *Diego*.

Tvåspråkiga ordböcker (med svenska som käll- eller målspråk) inkluderar också många namn och det beror på att namnen ofta är språkspecifika (se vidare Farø 2005:122, 2017:31; Úlfarsdóttir 2017:144). Som exempel kan ortnamnet *Florens* nämnas. Den italienska beteckning som pekar ut samma ort är *Firenze*. På engelska och franska betecknas orten *Florence*, på spanska *Florenca* och på tyska *Florenz*. Denna typ av information kan ordboksanvändaren givetvis ha nytta av.

En viktig anledning till att namn vanligtvis utelämnas är, enligt Trap-Jensen & Lorentzen (2017), att ordböcker över allmänspråket lägger stor vikt vid betydelsebeskrivningarna och att namnen har begränsat semantiskt innehåll. Grant (2016) argumenterar dock för att lexikon och onomastikon är så nära kopplade till varandra att värdefull information går förlorad om namn exkluderas ur ordböcker. Han menar att man åtminstone i historiska ordböcker borde införliva ortnamn. Här kan påpekas att namn numera inkluderas i den digitalt tillgängliga *Oxford English Dictionary* (2000–), till skillnad från tidigare utgåvor.

Ytterligare skäl till att namn vanligen utelämnas är lexikografernas behov av att avgränsa det material som ska beskrivas. Detta motiv

var förstås extra viktigt så länge man enbart utarbetade tryckta ordböcker. Argumentet är inte fullt så hållbart när man, som idag, främst framställer digitala ordböcker. Hanks (2013:33–34) konstaterar dock följande:

(...) no dictionary attempts to list all the names in the language.
(...) A full lexicon of types would include all the names (first names, surnames, and titles) of all the people and places in the world that have ever been recorded, together with names of companies, brands and products – not to mention names of fictional individuals (...) The total runs into several millions and is not finite: new names are coined every day (...).

Även om en e-ordbok åtminstone i teorin saknar utrymmesbegränsningar kan man, med andra ord, ändå inte beskriva alla existerande namn i den.

3. Kort om SAOL och om namnen i verket

Innan frågan om namn i SAOL behandlas kan det vara på sin plats med en kortare beskrivning av verket som helhet. SAOL har, som redan konstaterats, hittills kommit ut i fjorton upplagor. Den första upplagan publicerades år 1874 och den senaste, SAOL 14, år 2015.

Den fjortonde upplagan innehåller ca 126 000 uppslagsord och enligt förordet ger den ”i första hand rekommendationer om svensk stavning, ordböjning och ordbildning” (SAOL 2015:XI). Verket är således normativt. Därutöver ger upplaga 14, enligt samma förord, i princip fullständiga uppgifter om ordens uttal och bruklighet, och i många fall koncisa betydelseupplysningar. Ordlistans rekommendationer bygger dels på den rådande språkvårdsideologin, dels det rådande språkbruket i moderna, allmänspråkliga texter (SAOL 2015:XI; jfr Gellerstam 2009:70).

SAOL 14 är tillgänglig dels i form av tryckt ordbok, dels digitalt (som appar och på Svenska Akademiens ordboksportal svenska.se). Den senaste upplagan är, tillsammans med huvuddelen av tidigare upplagor, även tillgänglig på webbsidan SAOLhist (se vidare Holmer

et al. 2016 om resursen). På webbsidan är det förhållandevis enkelt att överblicka de olika upplagornas förteckningar med uppslagsord och där kan man också se hur ordförrådet i ordlistan har utvecklats under de närmare 150 år som verket har existerat.

Tittar man tillbaka i tidigare upplagor ser man att ordlistan innehåller en del namn. Vissa namn har lagts in och blivit kvar, medan andra har lagts in för att sedan mönstras ut. Mer eller mindre slumpvisa nedslag i materialet i SAOLhist när det gäller just namn visar t.ex. att redaktörerna inför upplaga 8 (1923) tycks ha tagit ett samlat grepp om de svenska landskapsbeteckningarna samt om namnen *Götaland*, *Svealand* och *Norrland*, för då lades alla dessa in. Samtliga dessa beteckningar är kvar i den fjortonde upplagan. Ytterligare namnexempel rör beteckningar på hav, sjöar och olika slags vattendrag som har en tydlig koppling till Sverige. I tabell 1 återfinns några av dessa namn.

Tabell 1: Exempel på beteckningar på svenska hav, sjöar, vattendrag med mera och huruvida de listas eller inte i olika SAOL-upplagor. Ett plustecken (+) indikerar att ordet finns med i aktuell upplaga.

Upplaga och utgivningsår	1 1874	6 1889	7 1900	8 1923	9 1950	10 1973	11 1986	12 1998	13 2006	14 2015
Dalälven										
Hjälmaren										
Mälaren							+			
Nordsjön		+								
Siljan										
Storsjön										
Vänern										
Vättern										+
Öresund					+	+	+	+	+	+
Östersjön		+			+	+	+	+	+	+

Som synes har namn som *Dalälven*, *Hjälmaren* och *Siljan* aldrig behandlats i ordlistan. Inte heller Sveriges största sjö, *Vänern*, har någonsin funnits med. Däremot finns namn som *Östersjön* och *Öre-*

sund med i flera upplagor. Namn som *Mälaren*, *Nordsjön* och *Vättern* upptas i en av upplagorna men inte i de övriga tretton.

Från och med upplaga 12 (1998) är det, via de material som SAOL-redaktörerna har tillgång till internt, emellertid lättare att söka fram de uppslagsord som utgör namn. Av de totalt ca 120 000 uppslagsorden i SAOL 12 har drygt 60 uppslagsord kategoriserats som namn. Huvuddelen av dessa utgörs av just beteckningar på svenska landskap samt namn på delar i Bibeln, exempelvis *Kungaboken* och *Psaltaren*.

I upplaga 13 (från 2006, med ca 125 000 uppslagsord) rör det sig i princip om samma uppsättning namn. Den enda skillnaden mellan uppsättningarna består i att den ålderdomliga alternativformen *Dalarne* (till uppslagsordet *Dalarna*) har mönstrats ut och att uppslagsordet *Internet* (med alternativformen *internet*) har lags till.²

Sammanfattningsvis är det svårt att via mer eller mindre slumpvisa nedslag få en klar bild över vilka principer som gällt när det gäller införlivande av namn i äldre upplagor av SAOL. Överlag tycks redaktionerna genom tiderna varit mycket restriktiva när det gäller namn och då i synnerhet personnamn. Vissa ortnamn och övriga namn har emellertid infogats. Som tidigare konstaterats bygger åtminstone senare ordlistor på innehållet i samtida textmaterial och kanske är det frekvenser i olika textmaterial som spelat roll i samband med urvalsarbetet. (Jfr Sköldbergs & Wenners 2023 genomgång av namn i tidigare upplagor av SAOL; se även Blensenius et al. 2021:42–43 för en kort diskussion om behandlingen av namn i SAOL 14.) I samband med upplaga 14 från 2015 hände det dock, som redan konstaterats, något radikalt med namnen i verket. I inledningen till verket omtalas nyheterna när det gäller behandlingen av namn på tre ställen:

De viktigaste av [nyheterna i SAOL 14] (...) är följande: (...) 4) Ett antal namn, bland annat namn på alla länder, har tagits med (SAOL 2015:IX).

² Uppslagsordet *internet* som utgjorde ett namn i SAOL 13 klassificeras som substantiv i SAOL 14. Ordet kan tjäna som exempel på att gränsen mellan namn och appellativ inte är skarp.

I tidigare upplagor av SAOL togs en speciell kategori av ord upp, nämligen namn på svenska landskap. I SAOL 14 utökas namnbeståndet avsevärt, främst med alla landsnamn men även med namn på vissa delstater, ett begränsat antal städer och ett fåtal personer. Motiveringen är att ord som används i definitioner (med undantag för helt självklara sammansättningar) själva bör finnas med som uppslagsord (SAOL 2015:XV).

Här är ytterligare några exempel [på hänvisningar] (...) (notera de nyttiga hänvisningarna från landsnamn till invånarbetesbeteckningar):

kämpa jfr *kamp*

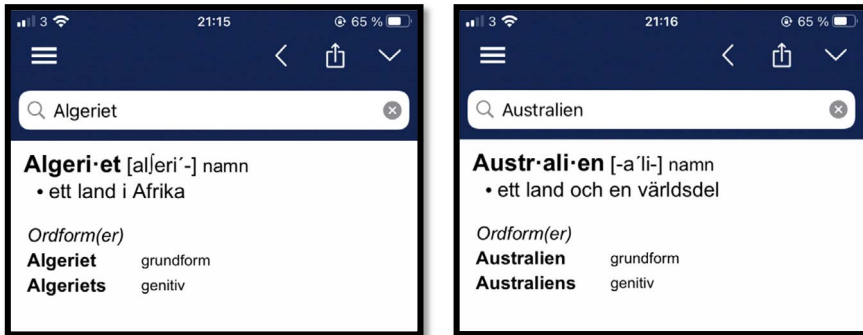
hög jfr *höjd*

Elfenbenskusten jfr *ivorian*

Polen jfr *polack, polska* (SAOL 2015:XXXIII–XXXIV; se även Malmgren 2014:95–96).

Uppgifterna i citaten kan kompletteras något. Den aktuella upplagan innehåller alltså ca 126 000 uppslagsord och av dessa har 445 ordklassbeteckningen ”namn”.³ I förhållande till upplagan innan har totalt 13 namn mönstrats ut. Som tidigare konstaterats handlar det bland annat om beteckningar på skrifter i Nya testamentet men också om andra namn som *Midgårdsormen* och *Svea rike*. Den största skillnaden består i de 397 namntillägg som har gjorts. En betydande del av de tillagda namnen består mycket riktigt av landsbeteckningar. Nedan återges de två artiklar som rör *Algeriet* och *Australien* på det sätt som de presenteras i en digital version av SAOL 14.

³ Därtill finns det namn inne i substantivartiklarna. Ett exempel är *Banverket* ’ett tidigare statligt verk med ansvar för stora delar av järnvägsnätet’ som återfinns under uppslagsordet *banverk*. Dessa namn är också värda att studeras, men med tanke på det begränsade utrymmet har de utelämnats i detta sammanhang.

Figur 1. Artiklarna *Algeriet* och *Australien* i SAOL 14 (2015) (appversion).

Som framgår av figur 1 tillhandahåller de digitala versionerna av ordlistan information om namnens stavning, ordled, uttal och ordklass-tillhörighet. Vidare ges en kort betydelsebeskrivning samt information om böjning. Till skillnad från många andra uppslagsord i ordlistan är böjningsinformationen mycket begränsad i och med att endast två böjningsformer, grundform och genitiv, är aktuella.⁴

Om ordboksredaktörer vill inkludera gällande svenska beteckningar på världens länder i sin ordbok, och för fullständighetens skull vill ha med samtliga namn, måste de givetvis utgå från något slags förteckning. Vid val av lista med beteckningar måste redaktörerna beakta att uppsättningen namn, som sagt, förändras över tid (jfr bland annat Hanks 2013:36). Vidare kan olika stavningsvarianter förekomma och det kan gå politik i frågan om vilket namn det är som gäller. För att konkretisera kan namnpar som *Makedonien* och *Nordmakedonien* respektive *Vitryssland* och *Belarus* nämnas. Dessa namns inbördes förhållanden har förändrats radikalt under senare år, det vill säga efter att SAOL 14 publicerades år 2015. Det finns inte någon dokumentation över arbetet, men förmodligen utgick SAOL 14-redaktionen, vid införlivandet av fler namn bland uppslagsorden, från dåvarande upplaga av *Utrikes namnbok* (som Utrikes-

⁴ Värt att notera är att inte samtliga ordboksartiklar som gäller namn innehåller hänvisningar till relevanta invånarbeteckningar, jfr citatet ur SAOL:s inledning om bland annat Elfenbenskusten ovan.

departementet står bakom) eller förteckningen över namn på länder i Nationalencyklopedin (se uppslagsordet *land*). Källan anges dock ingenstans i SAOL.

Utöver landsbeteckningar har, som påtalas i ett av citaten strax ovan samt i Malmgren (2014), även vissa andra namn tagits med i den fjortonde upplagan. Redaktionen har då arbetat efter principen att ord som används i betydelsebeskrivningarna (med undantag för helt självklara sammansättningar) också bör utgöra uppslagsord (SAOL 2015:XV). Ett namn som *Vättern*, det vill säga ett av relativt få svenska sjönamn i ordlistan, upptas eftersom det ingår i följande två artiklar:

4) **Visingsö** (...) en ö i Vättern

5) **vätterröding** el. **vätternröding** (...) • röding från Vättern

Tanken är att ordboksanvändaren ska få tillräckligt med upplysningar för att förstå vad orden *Visingsö* respektive *vätterröding/vätternröding* betyder. Hen ska inte behöva konsultera något annat slags verk, exempelvis en encyklopedi, för att få vetskap om att Vättern är en svensk sjö.

Denna princip har lett till att så skilda namn som *Kopernikus* och *Borås* återfinns i förteckningen med uppslagsord (se avsnitt 1). Personnamnet *Kopernikus* återfinns i adjektivartikeln *kopernikansk* och ortnamnet *Borås* finns med i beskrivningen av substantivet *boråsare*. Några ytterligare exempel är *LO*, *Paulus* och *Röda korset*. Förkortningen *LO* används i betydelsebeskrivningarna av orden *akronym*, *initialord* och *intresseorganisation*. *Paulus* återfinns i artikeln *apostel* och *Röda korset* finner man i artiklarna *månadsgivare* och *rödakor-sare*. Det kan dock konstateras att ett av de uppslagsord som utgör ett namn och som nämns i avsnitt 1, *Knesset*, inte förekommer någon annanstans i SAOL 14. Orsaken till att just detta parlamentsnamn utgör ett uppslagsord kan därför diskuteras.

4. Användarreaktioner på namnen i SAOL 14 via mejl

Efter publiceringen av SAOL 14 (2015) har, som redan framkommit, SAOL-redaktionen mottagit ett flertal läsarbrev som rör namn. I huvudsak har skribenterna ifrågasatt den genomförda inkluderingen av fler namn i förteckningen med uppslagsord. Med tanke på att namnen utgör en så begränsad del av det totala antalet uppslagsord kan reaktionens relativa storlek förvåna.

I avsnitt 1 återgavs innehållet i ett mejl som rör frågan om varför vissa beteckningar på städer valts ut men inte andra. Själva urvalet ifrågasätts också i flera andra brev. I det följande återges innehållet i några fler mejl till redaktionen (notera att eventuella skrivfel i dem inte har rättats till).

6) Jag har undrat lite över hur man har valt ut vad som skall finnas med i SAOL. Det gäller många saker men just nu har jag sett:
1. Städer. Varför är t.ex. städer som Örebro, Stockholm, Kalmar med men inte Skövde, Växjö med flera där det kanske finns behov.
(Insänt i augusti 2020.)

Med formuleringen ”där det kanske finns behov” torde användaren syfta på att fler skribenter antagligen behöver hjälp med stavningen av *Skövde* och *Växjö* än med stavningen av exempelvis *Örebro*. Ett annat användarbrev (från november 2020) lyder så här:

7) Har tittat på länders namn i SAOL och funnit följande: ... St Kitts och Nevis, St Lucia, St Vincent, Sao Tome och Principe, Salomonöarna och Seychellerna saknas helt, medan andra östater, både större och mindre medtagits.

Användaren har rätt i att de aktuella namnen (bortsett från *Seychellerna*) saknas i den senaste upplagan av ordlistan. Uppsättningen landsbeteckningar i ordlistan är därmed ofullständig (jfr uppgiften i ordlistans inledning, SAOL 2015:XV, att alla landsnamn är med; jfr även termen *seleksjonslakune* i *Nordisk leksikografisk ordbok* (NLO 1997:230)). Värt att notera är att de i brevet nämnda namnen behandlas i såväl senaste upplagan av *Utrikes namnbok* (2021) som i

Nationalencyklopedin, så de aktuella namnen torde ha glömts av och/eller valts bort av SAOL-redaktörerna. Orsaken till att de utelämnats kan ha varit att de flesta av de aktuella namnen består av flera ord och att SAOL av tradition undviker flerordslemman. Det kan dock konstateras att andra flerledade namn som *Antigua och Barbuda*, *Bosnien och Hercegovina* samt *Trinidad och Tobago* är med i förteckningen med uppslagsord.

Personen som skickat in det mejl vars innehåll återges i exempel (7) torde ha lagt en hel del tid på att kontrollera huruvida olika landsbeteckningar är med eller inte. Även andra användare har fördjupat sig i frågan och skrivit längre mejl. Här följer ett utdrag ur det hittills mest uttömmande mejlet på temat (inskickat i augusti 2021). Som ärenderubrik har användaren valt ”Ortnamnslogiken i SAOL”:

8) Hej, i samband med Svenska Dagbladets ordlek ”Nian”, som godkänner ord på minst fyra bokstäver som finns upptagna i SAOL, uppstod en rätt livlig diskussion kring de namn på städer ni valt att ta med respektive rata i SAOL 14. Vi hittade ingen logisk linje därvidlag och undrar vilken den kan tänkas vara.

Vi tänkte:

– Kanske har ni tagit med alla huvudstäder i självständiga stater?

– Nej. Köpenhamn, Berlin och Paris är med, men inte Helsingfors, London och Washington D.C.

Vi tänkte:

– Kanske ni tagit med ett urval viktigare huvudstäder och de största nordiska och svenska städerna, eller kanske de mest svårstavade eller svåruttalade?

– Nej. Ytterst få nordiska ortnamn finns med, inte heller sådana där man som skribent mycket väl kan fundera på om de numera ska skrivas med svenska eller språkenliga bokstäver, som Törs-havn (Torshavn är väl utranget?), Reykjavik/Reykjavík, Århus/Aarhus, Helsingör/Helsingør, Tromsö/Tromsø osv. Inte heller de svenska ortnamnen i Finland eller ett urval av dem (som många skulle behöva uttals hjälp med) finns upptagna.

– Kanske har ni första hand valt exonymer och bara ett urval endonymer på viktigare orter eller sådana många kan tänkas vilja kontrollera stavningen eller uttalet av?

– Nja, kanske en viss tendens till det, men verkligen inte som generell princip. En sådan gränsdragning vore naturligtvis svår, men vilken gräns har ni då dragit? För varför hittar man t.ex. Köpenhamn, Aten, Rom, Venedig, Florens, Neapel och Genua, men inte t.ex. Lissabon, Prag, Tallinn, Sankt/S:t Petersburg, Turin, Mantua, Peking/Beijing, Bombay/Mumbai eller Kapstaden? Varför finns (ortnamnet) Manchester upptaget, men inte Birmingham, Liverpool, Leicester, Cambridge, Edinburgh, Belfast eller Dublin?

– Men kanske, tänkte vi, har ni ändå tagit med de x största svenska städerna och kommunerna? – Nej, inte heller där tycks det finnas någon klar logik. Ni har tagit med många, som Stockholm, Göteborg, Helsingborg, Uppsala, Västerås, Borås, Malmö, Lund, Karlskrona, Kalmar, Falun, Umeå, Skellefteå, Luleå och Piteå – men INTE t.ex. Kiruna, Östersund, Sundsvall, Gävle, Mora, Karlstad, Eskilstuna, Norrköping, Linköping, Varberg, Halmstad, Jönköping, Kristianstad och Visby.

Visst finns det andra källor för ortnamn, men enligt vilken logik har ni gjort ert urval? Varför finns vissa med, men inte andra, till synes likvärdiga? Kan det vara klokt att överväga en annan logik till nästa upplaga? I förordet skulle man också gärna se en förklaring av vilka ortnamn som tagits med och på vilka grunder. (I SAOL 14 står det bara: ”Ett antal namn har upptagits som uppslagsord, bland annat namn på alla länder.”)

Användaren (eller kanske hellre användarna, med tanke på att pronomenet ”vi” återkommer i brevet) listar ett stort antal exempel och tar upp flera, fullt möjliga och rimliga urvalskriterier, men dessa kriterier har som synes inte verkat stämma. Skribenten har också studerat innehållet i ordlistans inledning men tyvärr inte sett just det avsnitt där det konstateras att namnbeståndet utökats med främst ”alla landsnamn men även med namn på vissa delstater, ett begränsat antal städer och ett fåtal och personer” med det bakomliggande skälet att definitionsord själva bör finnas med som uppslagsord (SAOL 2015:XV avsnitt 3). Detta kan tyda på att just denna anledning inte är så självklar bland ordlistans läsare.

Även andra brev tyder på att just detta skäl inte är självklart för användarna. Till redaktionen har det också kommit brev som rör urvalet av personnamn, bland annat har det ifrågasatts att namn på

en rad, ”ökända” personer, som det står, behandlas i ordlistan (t.ex. *Lenin*, *Stalin* och *Trotskij*). Redaktionen har då i sina svar försökt att redogöra för de bakomliggande principerna och hänvisat till såväl uppgifter i inledningen som till Malmgren (2014). Just dessa namn finns alltså med för att de återfinns i betydelsebeskrivningarna till uppslagsorden *leninism*, *stalinism* och *trotskism*. Alla användare blir dock inte övertygade av redaktionens svar utan de återkommer med motexempel som visar på inkonsekvenser i verket. Bland annat konstaterar de att många andra *-ismer* förklaras utan att namn ges (t.ex. *marxism*) och att *Lenin*, *Stalin* och *Trotskij* därför inte behöver nämnas. Därutöver finns det namn i ordboksartiklar som trots detta inte är med i förteckningen med uppslagsord, exempelvis *Darwin* som omtalas i artikeln *darwinism* och *G. Mendel* som nämns i artikeln *mendelism* (se vidare avsnitt 6).

Hittills har vi diskuterat urvalet. Det kommer också användarmejl som rör påståenden inne i namnartiklarna, t.ex.:

9) I SAOL så påstås det att Makedonien är ett land i Europa, hur kan detta komma sig då landet i FN är erkänt under ett annat namn? (...) (Insänt i februari 2019.)

10) Baskien är inte bara ’en region i Spanien’ (...) utan också ett område i Frankrike (...). Jfr med hur uppslagsorden Karelen och Kurdistan beskrivs i SAOL där både Finland och Ryssland resp. Turkiet, Syrien, Iran och Irak nämns i definitionerna. (Insänt i oktober 2018.)

11) Har tittat på länders namn i SAOL och funnit följande: Vissa stater har hamnat fel, tex Komorerna i Oceanien (...). (Insänt i november 2020.)

De bakomliggande orsakerna till att uppgifterna i just dessa artiklar betraktas som felaktiga torde vara olika. I fallet med *Makedonien* skedde namnbytet till *Nordmakedonien* år 2019, det vill säga efter att ordlistan publicerats. Därefter har det inte skett några uppdateringar av verket. I de andra fallen torde det helt enkelt röra sig om lapsusar från redaktörernas sida.

Sammanfattningsvis finns det visst fog för de ifrågasättanden och den kritik som framförs i användarmejlens eftersom arbetet med namnen inte är helt konsekvent genomfört i utgåvan. Det är också tydligt att användarna inte läser inledningen (men det är redan välkänt; se t.ex. Svensén 2004:450; jfr dock avsnitt 5.2). Det kan också konstateras att uppgifterna i inledningen om vilka namn som har införlivats inte heller är helt korrekta.

5. Resultat av en webbenkätundersökning

Mejlen till SAOL-redaktionen innehåller en hel del beröm, men, som redan konstaterats, hör de flesta användare av sig först när de undrar över eller ifrågasätter någonting. För att få en mer nyanserad bild av användarnas åsikter om namnens vara eller icke vara i ordlistan har vi genomfört en webbundersökning där informanterna fått förhålla sig till just det temat.

5.1 Om webbenkäten och informanterna

Webbenkäten bestod av sammanlagt 20 frågor, där frågorna 1–8 handlade allmänt om informanternas användning av SAOL, frågorna 9–15 specifikt om namn i ordlistan och frågorna 16–20 om informanternas bakgrund (se enkäten i bilaga 1). Enkäten publicerades på Institutet för språk och folkminnets webbplats (www.isof.se) samt spreds via Facebook och den var tillgänglig från 10 maj till 3 juni 2021, det vill säga drygt tre veckor. Sammanlagt besvarade 297 personer enkäten, men några enkäter är ofullständigt ifyllda och har därför utelämnats från undersökningen. Det återstår därmed 281 enkätsvar.

Åldersspridningen bland informanterna är relativt god. 42 personer är födda på 1950-talet, 59 personer på 1960-talet, 74 personer på 1970-talet, 45 personer på 1980-talet och 39 personer på 1990-talet. Det är emellertid bara en person som är född på 1930-talet och en som är född på 2000-talet.

En granskning av informanternas utbildningsnivå visar att det inte är ett tvärsnitt av befolkningen som valt att svara på enkäten. Många av dem har lång utbildning bakom sig. Sammanlagt 259 personer har genomgått högskoleutbildning och inte mindre än drygt 15 % har doktorerat. Eijlertsson (2019:17–19) använder begrepp som *motivation* och *bortvalsgrupp* för att förklara att det inte alltid blir en representativ del av befolkningen som besvarar en enkät. I vårt fall tycks de personer som redan använder SAOL vara mer motiverade att besvara enkäten än andra. Det finns också grupper i samhället som faller bort, exempelvis nyanlända som inte behärskar språket tillräckligt bra för att kunna tillgodogöra sig enkätfrågorna. De hamnar då naturligt i bortfallsgruppen. Se även Wenemark (2023:16–25) som bland annat redogör för teorier om deltagande i enkätundersökningar.

5.2 Allmänt om informanternas användning av SAOL

Av enkätsvaren framgår att det är relativt vana SAOL-användare som deltar i undersökningen. Hela 24 personer (det vill säga drygt 8 %) har svarat att de använder SAOL flera gånger varje dag. Majoriteten (117 personer, det vill säga närmare 42 %) uppger att de använder ordlistan varje vecka. 75 personer (drygt 26 %) använder SAOL någon gång i månaden. Slutligen är det 40 personer (cirka 14 %) som anger att de använder SAOL en gång i kvartalet eller mer sällan.

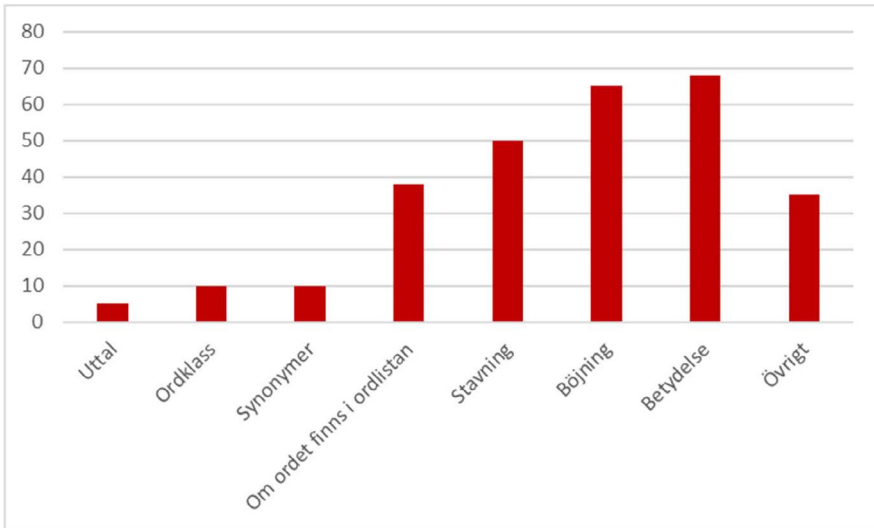
Närmare hälften av informanterna (47 %) svarar att de har läst ordlistans inledning. Det är en anmärkningsvärt stor andel med tanke på att ordboksanvändare sällan läser ordböckernas kringtexter (se t.ex. Svensén 2004:450). Enligt Holmer et al. (2015:363) uppger 23 % av informanterna i deras studie att de läst inledningen i SAOL. Att så många av informanterna i vår studie har läst inledningen är också intressant med tanke på att man i inledningen finner motiveringarna till att namn har inkluderats i verket. Det kan med andra ord påverka deltagarnas syn på namnens vara eller icke vara; de användare som förstår hur redaktionen har resonerat kan vara mer positivt inställda både till att namn finns med och till hur urvalet har gjorts.

SAOL 14 har, som redan framgått, publicerats i flera format. Enligt enkätsvaren nyttjar majoriteten (64 %) av informanterna en digital version av SAOL. Framför allt söker de i ordboksportalen (www.svenska.se) och ett skäl till detta anges vara att de därmed får samtidiga svar i SAOL, SO och SAOB. Flera personer menar att det är smidigt att använda nätversionen eftersom de oftast redan sitter vid datorn när de undrar över ett ord. Detta resultat kan relateras till principen att SAOL ska utgöra ett slutet system och att namnen i artikeltexterna också ska kunna gå att slå upp i verket (jfr avsnitt 4). Man kan tänka sig att de personer som möter ett namn som de inte förstår i en betydelsebeskrivning lika gärna kan söka information om detta i andra (och kanske lämpligare) källor på webben än i SAOL. Många informanter använder också SAOL-apparna, men dessa nyttjas oftare på fritiden, exempelvis vid korsordslösning. Slutligen säger sig en liten skara (knappt 6 %) använda SAOL som tryckt bok. Någon kommenterar att det ”känns mer på riktigt att slå upp i en bok”, en annan har alltid boken nära till hands och den går därför snabbare att använda. Man ska dock komma ihåg att enkäten spreds digitalt och att det kan ha konsekvenser för vilken typ av användare den nådde ut till. Det kan finnas ett samband mellan att de som besvarar en digital enkät också föredrar e-publikationer i större utsträckning.

Nästan hälften av informanterna uppger att de använder SAOL när de skriver (48 %). Andra anger att de använder SAOL när de läser (13 %) samt i sin undervisning (11 %), exempelvis när de rättar elevtexter. Som redan antytts skriver också flera informanter att de konsulterar SAOL när de löser korsord eller spelar Wordfeud (28 %). Detta kan jämföras med svaren från undersökningen av SAOL 13 som app (se Holmer et al. 2015). Där uppger huvudparten, 68 %, att de använder SAOL främst när de skriver, men så många som 43 % använder SAOL-appen vid samtal, exempelvis för att lösa en tvist om ett ord anses finnas eller inte.

Av figur 2 framgår att informanterna oftast söker uppgifter om uppslagsordens betydelse, böjning och stavning. I undersökningen av hur SAOL 13-appen används är det samma informationskategorier som ligger i topp. Att så många använder SAOL för att få semantisk

information är intressant med tanke på ordlistans primära syften (se avsnitt 3).

Figur 2: Typ av information i SAOL som informanterna efterfrågar.

Slutligen anger 33 % av informanterna att de alltid får fram de uppgifter de söker efter när de slår i SAOL. 64 % menar att de ofta finner svar på sin fråga, medan knappt 3 % konstaterar att de får svar ibland.

5.3 Informanternas svar om namn i SAOL 14

I enkäten valde vi att infoga viss information som rör namnens närvaro i verket. Närmare bestämt stod det: ”I senaste upplagan av SAOL finns det fler uppslagsord som utgörs av namn än tidigare. Exempel är *Afghanistan*, *Algeriet*, *Buddha*, *Grönköping*, *Rosseau*, *Röda korset*, *Visingsö*, *Vitryssland* och *Åmål*.” Avsikten med att ge exempel var att informanterna skulle få vetskap om att det rör sig om olika slags namn (det vill säga namn på personer, länder, städer, organisationer med mera). Därpå ställde vi frågan: Är detta någonting du har lagt märke till? 12 % svarade att de noterat detta, medan huvuddelen, nästan 88 %, inte hade gjort det. Detta resultat kanske inte är så konstigt

med tanke på att namnen trots allt utgör en försvinnande liten del av det totala antalet uppslagsord i verket (se avsnitt 3).

5.3.1 Användarnas åsikter om att SAOL över huvud taget innehåller namn

För att få veta om användarna generellt sett uppskattar namn i SAOL ställde vi frågan: ”Tycker du att det är bra att det finns namn i ordlistan?” Här svarar 221 personer (78 %) ”ja” och 54 personer (19 %) ”nej”. Övriga 6 personer svarar att de inte kan ta ställning till frågan, bland annat för att de saknar information om hur gränsdragningar ska göras. Det tycks samtidigt finnas tillit hos många till redaktionens förmåga att avgöra om ett namn ska inkluderas eller inte, vilket framgår av följande: ”har inte riktigt någon åsikt, men jag antar att de togs med av något bra skäl” samt ”jag är säker på att ni vet vad ni gör och är betydligt mer lämpade än jag att avgöra om namn bör finnas med i ordlistan.”

De personer som är uttryckligen positiva till att namn finns i SAOL anser att det är bra att kunna slå upp svårstavade namn som *Afghanistan* eller att enkelt kunna kontrollera om *Kanada* stavas med *c* eller *k* på svenska. Många påpekar att de särskilt vill ha en tydlighet kring hur internationella namn ska skrivas, exempelvis om man ska följa svensk eller inhemsk stavning när det gäller länder, vilket framgår av följande kommentarer: ”det vore värdefullt att ha med namn på städer där det finns en parallell svensk namnform, exempelvis *Köln* och *Cologne*” och ”framför allt är det bra att enkelt kunna slå upp namnformer på främmande länder och orter, inte minst transkriberade (t.ex. *Belarus* och *Azerbajdzjan*), liksom att kunna relatera dessa namn till adjektiv och andra avledningar av dem.” Det är fler som påpekar att också böjning och sammansättningsmöjligheter vid namn kan behövas på samma sätt som vid andra ord. Som redan konstaterats innehåller SAOL i dagsläget emellertid mer konsekvent just landsbeteckningar såsom *Afghanistan* eller *Azerbajdzjan*. På det området kan användarna få stöd. Däremot är det mer av en tillfällighet om andra geografiska beteckningar, såsom *Köln*, listas, för det beror som

sagt på om just detta namn förekommer i en betydelsebeskrivning eller inte (se vidare avsnitt 3 och 6).

En person som uppger sig vara positiv till namn i SAOL påpekar dock att det finns brister:

[...] i fallet Myanmar (Burma) finns enbart namnet Burma i SAOL. Att enbart nämna ett namn i ordlistan kan bli lite för politiskt för att vara en ordlista, i mitt tycke. 'Myanmar (Burma)' kanske hade passat bättre då det är vad Sverige använder officiellt. Det finns säkert fler exempel än det här i olika militärstater där oppositionen inte håller med om namnbyten.

Det är flera personer som påpekar att det kan vara problematiskt att ha med namn i SAOL eftersom vissa namn eller namnformer kan tyckas återspegla ett politiskt ställningstagande. Det kan också vara komplicerat att hålla namnen aktuella om det går lång tid mellan upplagorna.

Utrikes namnbok utgör som sagt en god källa till namn på bland annat länder (se avsnitt 3). Bland enkätsvaren finns även önskemålet att namnen i SAOL ska stämma överens med denna. Det finns också ett önskemål att även äldre namn ska finnas med i SAOL med en hänvisning till nu gällande namn.

Ett argument som flera lyfter fram är att digitala resurser gör det möjligt att ta med obegränsat med namn. En person konstaterar: "det är kanske lite oväntat med organisationsnamn och liknande men jag ser inget negativt med det. Ju mer som går att slå upp av en bra källa desto bättre!" En annan skriver: "som wordfeudare vill man ha massvis med ord!" Andra informanter hyser däremot en farhåga att namn tas med på bekostnad av andra uppslagsord: "det är synd om 'enkla' namn (Åmål, Visingsö etc.) tar upp plats som annars skulle användas för andra slags ord."

De personer som å andra sidan är uttryckligen negativa till namn som uppslagsord anger bland annat att det finns så många andra källor att konsultera. Några anför Wikipedia och andra föredrar att googla, eftersom man då samtidigt kan se på en karta var landet eller staden ligger.

Vidare poängteras att namnen i ordlistan borde fylla någon slags funktion. En kommentar som belyser detta är:

Det måste finnas en språk-koppling, som att Sudan kommer från arabiska ordet 'svart', t ex. Eller att 'volvo' ingår i ramsan villa, volvo, vovve. Annars ser jag inte poängen.

En annan informant skriver: ”jag ser SAOL som ett rättesnöre. Då blir det problematiskt med namn som kan förekomma med många olika stavningalternativ.” Ytterligare en synpunkt är att ”SAOL ska innehålla antingen alla namn eller också inga alls”.

5.3.2 Användarnas tankar kring urvalet av namn

I enkäten konstateras att ”om namn tas med i SAOL kan det bara bli fråga om ett urval. Är det ett problem?” 48 % av informanterna svarar att det är ett problem, 27 % svarar att det inte är något problem och 25 % väljer alternativet ”vet inte”.

Bland de personer som är negativa till att namn ska ingå kommenterar någon: ”det skulle ju snart bli oändligt många namn. Var drar man gränsen?”, och en annan person skriver: ”ett urval innebär en form av värdering vilket alltid kan vara känsligt”. Ytterligare en informant konstaterar att det lätt blir ett skevt urval och att fokus bör ligga på vanliga ord.

Bland förespråkarna för namnen finns en informant som tvärtom anser att urvalet inte är något problem: ”allt ryms ju inte i SAOL, men bättre med några namn än inga alls.”

De som har kryssat i rutan ”vet inte” kommenterar ofta både för- och nackdelar med namn i SAOL, vilket framgår av kommentaren: ”svår gränsdragning. Aktuella namn? Frekventa namn? Alla länder i FN?” Andra informanter menar att det beror på vilken typ av namn det gäller. En av dem skriver:

Det skulle bli väldigt svårt att göra ett urval av förnamn och efternamn och hitta en lämplig grund för ett sådant urval (de personnamn som är svårast att stava är också ofta ovanliga och då blir det svårt att välja). Namn på företag och varumärken riskerar att bidra till olämplig marknadsföring.

5.3.3 Informanternas förslag på namn inför framtida upplagor av SAOL

I enkäten efterfrågas om det finns namn eller namnkategorier som användarna önskar ska finnas i SAOL i framtiden, exempelvis *förnamn*, *efternamn*, *namn på företag* och *varumärken*. Majoriteten, 62 %, svarar att det inte behövs fler namn än det finns idag.

Det är således relativt få som efterfrågar för- och efternamn i ordlistan, men några argumenterar för att det vore bra för andraspråkstalare med den här typen av information. En del vill även veta hur ovanliga namn stavas och uttalas. Andra skriver att det vore bra om åtminstone de vanligaste namnen finns med. Exempelvis föreslår någon: ”man kan tänka sig kanske topp 50 vanligaste förnamnen och efternamnen.” En annan skriver att ”det förefaller mig naturligt att ta med personnamn som varit frekvent använda ifrån äldsta tid och periodvis ända in i nutid.”

Några informanter påpekar emellertid att det är problematiskt att förnamn och efternamn kan skrivas på så många olika sätt, både att det är svårt att ange ett enhetligt uppslagsord och för att det skulle leda till en översvämning av namn. Flera påpekar också att personnamn behandlas bättre i andra verk där det finns plats att breda ut sig.

Vad gäller namn på företag och varumärken, så anser några personer att större organisationer såsom *Unicef*, *Världsnaturfonden* och *Röda korset* bör finnas med i SAOL. Beträffande det sistnämnda organisationsnamnet påpekar en användare att det kan vara relevant att kunna slå upp om det sista ledet ska skrivas med inledande stor eller liten bokstav. (Värt att notera är att SAOL 14 innehåller uppslagsordet *Röda korset*, men att det står *Röda Korset* på organisationens egen webbsida.) Andra anser också att etablerade företagsnamn, som *IKEA* och *Volvo*, kan vara intressanta att ha med i ordlistan. Likaså tycker några informanter att namn som används i det närmaste som appellativ, exempelvis *Alvedon*, borde vara med. Detsamma gäller för avledningar som *zooma* och *skajpa*. Någon menar också att namn på svenska myndigheter och institutioner vore bra att kunna slå upp.

Några personer svarar att de vill ha så mycket information som möjligt i SAOL. Exempelvis skriver en användare: ”gärna företag

som verifierats eller vars namn är förkortningar/initialer, tex IKEA.” Hen önskar också mer information om namnen, vad företaget blev känt för, vilket årtal det grundades etc. Den typen av information måste i nuläget sökas fram i en encyklopedi eller liknande.

Samtidigt gör vissa informanter gällande att namn på företag och varumärken kan vara kortlivade och att inkludering av företagsnamn kan bidra till olämplig marknadsföring (se citat i avsnitt 5.3.2). En person uttrycker farhågan att det ”skulle kunna urarta i reklam eller att t.ex. vissa fick ha med sitt namn större, med glitterbokstäver, mot en avgift. Och sån skit.”

Slutligen ges informanterna möjlighet att ange specifika namn som de tycker borde listas i nästa upplaga av ordlistan. Några förslag på ortnamn som inkommit är *Angered*, *Vänern*, *Belarus* och *Sápmi*. Förslag på personnamn är bland annat *Jehova*, *Karl Gerhard*, *Obama* och *Trump* eftersom dessa namn kan ingå i betydelsebeskrivningar till potentiellt nya uppslagsord som *Jehovas vittnen*, *karl-gerhisk*, *Obama-reformen* och *trumpism*.

6. Sammanfattande diskussion

Den här artikeln gäller förekomsten av namn bland uppslagsorden i den senaste upplagan av *Svenska Akademiens ordlista*, SAOL 14 (2015). Vi har bland annat visat hur antalet namn ökat i den i förhållande till tidigare upplagor och redovisat hur redaktörerna har resonerat kring vilka namn som valdes ut inför upplagan. Av inledningen framgår att tillägget av namn bland uppslagsorden baseras på två viktigare principer. För det första har det funnits en strävan efter att lägga till hela uppsättningar av namn, exempelvis samtliga landsbeteckningar. För det andra har namn som används inne i ordboksartiklarna också lagts till bland uppslagsorden, och där försetts med en kortare betydelsebeskrivning med mera. På så sätt utgör ordlistan, ur namnsynpunkt, ett mer slutet system än tidigare.

I teorin finns det flera möjliga anledningar till att utöka namnbeståndet, som av tradition varit mycket begränsat, i svenska (och nordiska) enspråkiga ordböcker. Några motiv är att användare, av

mejlskörden till SAOL-redaktionen att döma, tycks ha stort intresse för namnens vara eller icke vara. I och med att ordböcker numera över lag är digitala kan redaktionerna på ett annat sätt än tidigare inkludera namn – det finns ju plats för också sådana. Studier gällande nordiska enspråkiga ordböcker har dessutom visat att en hel del användare söker efter namn utan att få träff. Att de sökt på sådana uppslagsord *kan* bero på att vissa namn utgör en utmaning när det gäller stavning och morfologiska egenskaper. Namnen kan också vara intressanta ur t.ex. ett etymologiskt perspektiv.

Sedan den senaste upplagan publicerades har det dock kommit ett flertal mejl till SAOL-redaktionen i vilka hanteringen av namnen har ifrågasatts. I första hand är det urvalet av namn bland uppslagsorden som har dryftats. Användarna har också lyft fram en del inkonsekvenser när det gäller urvalsarbetet. Därutöver har det kommit mejl som visat på inkorrekt information om de nya namn som lagts in.

Ur SAOL-redaktionens perspektiv är det intressant att just denna grupp av ord väcker sådant intresse. Det rör sig trots allt om ett mycket begränsat antal uppslagsord, drygt 440 stycken av ca 126 000 totalt sett. Man kan också fundera kring hur representativa de aktuella brevskrivarna är för SAOL-användarna som grupp. Det kan hända att de flesta användare är nöjda med den nya informationen och att de inlagda namnen fyller en informationslucka som fanns i tidigare upplagor. Av detta skäl har vi genomfört en webbenkätundersökning angående just namn i SAOL. Sammanlagt rör det sig om 281 svar.

Undersökningen visar bland annat att många tycker att det är bra att kunna kontrollera hur namn (precis som andra ord) stavas. Det gäller både svenska och utländska namn. Det som uppfattas som problematiskt är hur urvalet ska göras. Informanterna är inte heller överens om vilka namn som borde ingå. En del vill kunna slå upp svårstavad namn, andra vill veta hur ett visst namn uttalas eller vilken namnform som rekommenderas när det finns alternativ. En sak som många emellertid är överens om är att om namn ska finnas i SAOL, måste det vara uppenbart för alla hur urvalet har gjorts. Flera informanter kommenterar att de inte tycker att urvalet i den senaste utgåvan är konsekvent gjort.

Man kan fråga sig hur generaliserbara enkätsvaren är. Hade vi spridit enkäten i fler och i andra typer av kanaler hade vi kanske fått en större spridning vad gäller informanternas bakgrund med mera. För vårt syfte – att få synpunkter från användare av SAOL – kan det dock vara en fördel att de som svarat på enkäten är insatta i ämnet och redan använder SAOL i ganska stor utsträckning, men det kunde också vara intressant att jämföra med vad t.ex. skolelever har för tankar om namn i SAOL, i den mån de nu använder ordlistan.

Hur kan man tänka inför nästa upplaga av ordlistan? Ambitionen att föra in fler namn i ordlistan var kanske god, men arbetet är, som framgått i artikeln, inte helt konsekvent genomfört. Samtliga landsbeteckningar är t.ex. inte med i SAOL 14 (se avsnitt 4). Vidare finns det vissa personnamn bland uppslagsorden, trots att de inte används någon annanstans i verket, och vissa namn har försetts med felaktiga uppgifter inne i betydelsebeskrivningarna. Flertalet mejlskribenter och även enkätinformanter anser att urvalet är ologiskt genomfört.

Enligt vår mening har förekomsten av namn i SAOL inte med utrymme att göra utan det allra viktigaste är att 1) urvalsprinciperna blir så tydliga som möjligt och 2) att dessa principer följs. Landsbeteckningarna bland uppslagsorden i SAOL går lättare att försvara, men listan måste då hållas aktuell och detta är svårt om många år passerar mellan olika upplagor. Principen att namn som förekommer i artikeltexten också ska utgöra egna uppslagsord förklaras i och för sig redan idag i inledningen men det är tyvärr relativt få som läser den. Nästan hälften av deltagarna i vår studie uppger visserligen att de läst inledningen, men med tanke på att majoriteten av informanterna är högutbildade och att många av dem använder SAOL i sin yrkesroll är siffran troligen högre i detta urval än bland samtliga SAOL-användare.

Det finns också andra sätt att förmedla information om ett namn som ingår i en betydelsebeskrivning än att göra namnet till ett eget uppslagsord. Som exempel kan uppslagsordet *mendelism* nämnas. Detta substantiv förklaras med ”ärftlighetslära enligt G. Mendel, en österrikisk ärftlighetsforskare”. Namnet *Mendel* utgör inget eget uppslagsord utan användaren får veta vem personen är direkt i arti-

keln. Ett annat exempel är uppslagsordet *thatcherism* med den förhållandevis ingående förklaringen ”en högerbetonad politisk ideologi inspirerad av Margaret Thatcher (premiärminister i England 1979–90)”. Namnet *Thatcher* utgör inget eget uppslagsord, vilket kanske inte heller behövs med tanke på att förklaringen i artikeln *thatcherism* är så utförlig. Å andra sidan kan förklaringen anses vara väl detaljerad för att ingå i en ordlista av SAOL:s slag. Slutligen finns det uppslagsord som förklaras utan att ett namn omtalas i definitionen, exempelvis *maoism* med förklaringen ”en kinesisk variant av kommunismen”. Ordets betydelse beskrivs alltså utan att den politiska ledaren Mao Zedong nämns.

Med tanke på att en absolut majoritet använder SAOL digitalt är det relativt enkelt för användarna att slå upp eventuella namn i andra resurser om de vill veta mer om den/det som namnet betecknar. Principen att SAOL ska utgöra ett slutet system anser vi därför inte vara så viktig. Det bästa vore om användarna inte behövde ta hänsyn till var informationen ”borde” finnas, utan får träffar i exempelvis både SAOL och *Utrikes namnbok* genom att olika slags lexikala resurser kopplas samman.

English summary

The article presents a study of the names included among the headwords of the latest edition of the Swedish Academy Glossary (*Svenska Akademiens ordlista*, SAOL 14). The edition was printed in 2015 and is also available as an app and on the Swedish Academy’s dictionary portal svenska.se. The primary task of the dictionary, which is normative, is to provide recommended spellings and inflections of contemporary Swedish words.

We begin with a brief presentation of the principles of how names are addressed in Swedish monolingual dictionaries. We also discuss various reasons why names should also be described in general language dictionaries. We then discuss the names included in SAOL 14. The set of names are considered in relation to three aspects:

- 1) The principles of including names in previous editions.

2) Email criticisms regarding names in the latest edition.

3) Responses from an online survey we conducted on this subject.

Finally, we discuss how the editors of SAOL could address this subset of headwords in the next edition of the glossary.

The study shows that Swedish monolingual dictionaries normally include very few names. Traditionally, SAOL has only listed a handful of names, and the selection of these names can be questioned.

The latest edition of the dictionary deals with more names of various kinds. Firstly, entire sets of names, such as country names, have been included. Secondly, names included in the meaning descriptions have also been incorporated into the list of headwords. For example, the headword *Vättern*, designating a lake in Sweden, has been included in the lemma list as the name of the lake is mentioned in the meaning description of the fish name *vätterröding/vätternrödig* ('char from Vättern').

Emails on this subject sent to the editors of the glossary tend to be critical. Taking *Vättern* as an example, we may question why it has been included in SAOL when few other names of lakes, rivers and seas are listed. For instance, Sweden's largest lake, *Vänern*, has not been incorporated. In particular, dictionary users mention that they do not understand why certain personal names such as *Lenin* and *Stalin* are included, but not names such as *Churchill*. They also point out several inconsistencies in relation to both the selection and the meaning descriptions of the new name articles in the glossary.

We conducted an online survey to find out more about user opinions on the new names among the headwords, and there were 281 responses.

The survey shows that many respondents find looking up the spellings of names (just like other words) to be beneficial, and this applies to both Swedish and foreign place names. However, there is an issue with how names are selected and respondents do not fully agree on which names should be included. Some want to be able to look up names that are difficult to spell, others want to know how a certain name is pronounced or which form of a name is recommended when there are alternatives. However, the recurring sentiment is that if

names are to be included in SAOL, it must be obvious to everyone why they were selected. Several respondents comment that they do not consider the selection in the latest edition to be consistent.

Regarding the next edition of SAOL, it is possible to include even more names given that digital dictionaries have no shortage of space. In the case of country names, the glossary must be updated more often than before, considering that some country names change and older country names can be associated with negative connotations (cf. *Vitryssland* and *Belarus*).

However, the principle of including the names mentioned in the meaning descriptions of other headwords, seems to result in a non-transparent selection. Even though these principles are presented in the introduction of the glossary, the information does not reach the users.

The majority of SAOL users consult the digital versions of the glossary. If they find an unknown name in a meaning description, they can easily obtain information about it in other more reliable sources than SAOL, and that may suggest that the editors should deviate from that very principle.

Litteratur

- Atkins, B. T. Sue & Rundell, Michael. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Blensenius, Kristian, Holmer, Louise & Sköldberg, Emma. 2021. SAOL 14 som rättesnöre – diskussion kring den senaste upplagan. *LexicoNordica* 28. 39–58.
- Bonniers svenska ordbok*. 2010. 10:e uppl. Red. av Peter A. Sjögren & Iréne Györki. Stockholm: Bonnier.
- Bäckerud, Erik, Nilsson, Pär & Sköldberg, Emma. 2020. Så används Svenska Akademiens ordböcker på nätet. Implicit och explicit feedback från användarna. I Sandström, Caroline et al. (red.), *Nordiska studier i lexikografi* 15, 91–101. Helsingfors.
- Ejlertsson, Göran. 2019. *Enkäten i praktiken. En handbok i enkätmetodik*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur.

- Farø, Ken. 2005. Fiktionnymer i bilingval leksikografi. In Fjeld, Ruth Vatvedt & Dagfinn Worren (eds.), *Nordiske Studiar i Leksikografi* 7, 120–132. Oslo: Nordisk forening for leksikografi.
- Farø, Ken. 2017. Navnes funktionelle relevans i tosprogsleksikografien: typologi og diskussion. *LexicoNordica* 24. 17–34.
- Förnamn i Sverige – kortfattat namnlexikon. 2004. Red. av Eva Brylla. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Gellerstam, Martin. 2009. SAOL i många upplagor. I Gellerstam, Martin (red.), *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*, 53–83. Stockholm: Norstedts.
- Grant, Alison. 2016. Names and lexicography. In Hough, Carol (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*, 572–584. Oxford: Oxford University Press.
- Hanks, Patrick. 2013. *Lexical Analysis: Norms and Exploitations*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Holmer, Louise, Hult, Ann-Kristin & Sköldbberg, Emma. 2015. Spell-checking on the fly? On the use of a Swedish dictionary app. In Kosem, Iztok, Miloš Jakubiček, Jeæna Kallas & Simon Krek (eds.), *Electronic lexicography in the 21st century: linking lexical data in the digital age. Proceedings of the eLex 2015 conference, 11–13 August 2015, Herstmonceux Castle, United Kingdom*, 356–371. Ljubljana/Brighton: Trojina.
- Holmer Louise, Malmgren, Sven-Göran & von Martens, Monica. 2016. SAOLhist.se – för allmänt och vetenskapligt bruk. In Gudiksen, Asgerd & Henrik Hovmark (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi* 13, 349–358. Köpenhamn: Nordisk forening for leksikografi.
- Hult, Ann-Kristin. 2008. Från ord till handling. En studie i ordboksanvändning på nätet. In Svavarsdóttir, Ásta, Kvaran, Guðrun, Ingólfsson, Gunnlaugur & Jónsson, Jón Hilmar (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi* 9, 243–257. Reykjavík: Nordisk forening for leksikografi.
- Hult, Ann-Kristin. 2016. *Ordboksanvändning på nätet. En undersökning av användningen av Lexins svenska lexikon*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lexins svenska lexikon*. 2011. 4:e upplagan. Tillgänglig via (<https://lexin.nada.kth.se/lexin/>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Longman Dictionary of Contemporary English*. 2009. 5th edition. Harlow: Pearson/Longman.
- Malmgren, Sven-Göran. 2014. Svenska Akademiens ordlista genom 140 år: mot fjortonde upplagan. *LexicoNordica* 21. 81–98.
- Natur och Kulturs Stora Svenska Ordbok*. 2006. Red. av Per Olof Köhler & Ulla Messelius. Stockholm: Natur och Kultur.

- Nationalencyklopedin. 2023: *land*. (<https://www.ne.se>) (Hämtat 2023-07-18.)
- NLO = *Nordisk leksikografisk ordbok*. 1997. Red. av Henning Bergenholtz, Ilse Cantell, Ruth V. Fjeld, Dag Gundersen, Jón Hilmar Jónsson & Bo Svensén. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nygaard Lars & Vatvedt Fjeld, Ruth. 2008. Analyse av søkelogger for bedre søkemuligheter i elektroniske ordbøker. *LexicoNordica* 15. 57–72.
- Oxford English Dictionary*. 2000–. [Elektronisk resurs.] Oxford: Oxford University Press.
- SAOB = *Svenska Akademiens ordbok*. 1898–. Lund: Gleerups. Tillgänglig via (<https://www.saob.se/>) (Hämtat 2023-07-18.)
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista*. 2015. 14:e uppl. Stockholm: Norstedts. Tillgänglig via (<https://svenska.se>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Seibecke, Wilfried. 1990. Weitere Typen des Namenwörterbuchs. In Hausmann, Franz Josef, Oskar Reichmann, Herbert Ernst Wiegand & Ladislav Zgusta (eds.), *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. (Zweiter Teilband), 1293–1296. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Sköldberg, Emma. 2020. Egennamnsanvändning och representativitet i Svensk ordbok. I Löfdahl, Maria, Waldispühl, Michelle & Wenner, Lena (red.), *Namn i skrift. Names in writing. Handlingar från NORNA:s 48:e symposium i Göteborg den 29–30 nov. 2018*, 355–378. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44/Norna-rapporter 98.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sköldberg, Emma & Wenner, Lena. 2023. Egennamn i SAOL genom tiderna. (Föredrag vid *Svenska språkets historia 17*, Göteborg 11–12 maj 2023.)
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. 2009. Stockholm: Norstedts. Tillgänglig via (<https://svenska.se>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Svensén, Bo. 2004. *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- svenska.se = *Svenska Akademiens ordboksportal*. Tillgänglig via (<https://svenska.se/>) (Hämtat 2023-07-18.)
- Svenskt ortnamnslexikon*. 2016. 2 rev. uppl. Red. av Mats Wahlberg. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Trap-Jensen, Lars & Lorentzen, Henrik. 2017. Navnestof i ordbøger – nye tider, nye måder. *LexicoNordica* 24. 109–129.
- Úlfarsdóttir, Þórdís. 2017. Proprier som opslagsord – kriterier for almenordbøger. *LexicoNordica* 24. 131–149.

Utrikes namnbok 2021. Svenska myndigheter, organisationer och titlar, EU-organ och länder på engelska, tyska, franska, spanska, finska och ryska. Utgiven av Utrikesdepartementet. 11:e rev. uppl. Uppdaterad 22 februari 2021. Tillgänglig via (<https://www.regeringen.se/informationssystem/2021/01/utrrikes-namnbok/>) (Hämtat 2023-07-18.)
Wenemark, Marika. 2023. *Enkätmetodik – att planera och genomföra en undersökning*. Stockholm: Liber.

Bilaga 1. Enkät

1. Hur ofta använder du SAOL?

- I princip aldrig
- Någon gång per år
- Någon gång i halvåret
- Någon gång i kvartalet
- Någon gång i månaden
- Någon gång i veckan
- Flera gånger i veckan
- Någon gång varje dag
- Flera gånger varje dag

2. SAOL finns som bok, på nätet och som app. Vad använder du oftast?

- Bok
- Nätversion (svenska.se/saolhist.se)
- App

Lämna gärna en kommentar:

3. När använder du främst SAOL?

- När jag skriver
- När jag läser
- Vid ordspel (Wordfeud, Alfapet etc.)
- Vid korsordslösning
- Vid samtal
- Vid sociala aktiviteter på internet (sociala medier, forum etc.)
- Annat: i jobbet

4. Vilken information är du främst ute efter när du använder SAOL?

- Stavning
- Uttal
- Ordklass
- Böjning

- Betydelse
- Synonymer
- Korsordshjälp
- För att se om ordet finns i ordlistan eller ej
- Annat: hela paketet ordklass/böjning/betydelse

5. Hur ofta får du fram den information du söker efter?

- Alltid
- Ofta
- Ibland
- Sällan
- Aldrig

6. Har du läst inledningen eller andra informativa texter om ordlistan?

- Ja
- Nej

7. Vilket betyg ger du SAOL som helhet, där 1 är lägsta tänkbara betyg och 5 högsta tänkbara betyg?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

Om namn i SAOL

I senaste upplagan av SAOL (nummer 14 från 2015) finns det fler uppslagsord som utgörs av namn än tidigare. Exempel är Afghanistan, Algeriet, Buddha, Grönköping, Rousseau, Röda korset, Visingsö, Vitryssland och Åmål.

8. Är detta någonting du har lagt märke till?

- Ja
- Nej

9. Tycker du att det är bra att det finns namn i ordlistan?

- Ja
- Nej

Lämna gärna en kommentar:

10. Exempelvis finns det nu fler namn på länder bland uppslagsorden i SAOL. Är detta bra? Lämna gärna en kommentar.

11. Borde det finnas andra slags namn i SAOL? Du kan markera flera alternativ.

- Förnamn
- Efternamn
- Namn på företag
- Varumärken
- Jag tycker inte att det behövs några andra slags namn i SAOL
- Annat

12. Om sådana namn tas med kan det bara bli fråga om ett urval. Är det ett problem?

- Ja
- Nej
- Vet inte

Lämna gärna en kommentar:

Namn från definitioner

En viktig princip bakom urvalet av namn bland uppslagsorden i SAOL14 är att om namnet förekommer i någon betydelsebeskrivning i verket ska det också ingå i listan med uppslagsord. Detta medför att exempelvis Stalin utgör ett uppslagsord för att namnet finns med i artikeln om stalinism. Däremot finns t.ex. inte Churchill med bland uppslagsorden.

13. Har du tänkt på detta?

- Ja
- Nej

14. Upplever du det som problematiskt?

- Ja
- Nej
- Vet ej

15. Förslag på namn i nästa upplaga:

16. Födelseår (ÅÅÅÅ):

17. Modersmål:

- Svenska
- Annat:

18. Huvudsaklig sysselsättning:

- Arbetar
- Studerar
- Söker arbete
- Pensionär
- Föräldraledig
- Sjukledig
- Annat

19. Högsta avslutade utbildning:

- Går fortfarande i grundskolan
- Grundskola
- Gymnasium
- Folkhögskola
- Högskola grundnivå
- Högskola avancerad nivå
- Högskola forskarutbildning

